तिम्री स्वास्नी र म कथासङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
नेपाली केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष दसौँ पत्रको
प्रयोजनको लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
कल्पना राई
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर
२०६३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्रसङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभाग,
कीर्तिपुर

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्रसङ्कायअन्तर्गत विश्वविद्यालय क्याम्पसकी छात्रा कल्पना राईले त्रि.वि. स्नातकोत्तर तह (एम्.ए.) मा नेपाली विषयको दसौँ पत्रको प्रयोजनको लागि तयार पार्नुभएको 'तिम्री स्वास्नी र म' कथासङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन नामक शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

प्रा. राजेन्द्र सुवेदी	प्रा.घनश्याम उपाध्याय	प्रा. मोहनराज शर्मा
शोधनिर्देशक	विभागीय प्रमुख	बाह्य परीक्षक
ककककक		

मिति : २०६३/ /

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षकी छात्रा कल्पना राईले **तिम्री स्वास्नी र म** कथासङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । निकै परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु र यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६३/ /

प्रा. राजेन्द्र सुवेदी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर

कृतज्ञताज्ञापन

'तिम्री स्वास्नी र म' कथासङ्ग्रहको कृतिपरक अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनको लागि आदरणीय गुरु प्रा.राजेन्द्र सुवेदीज्यूको निर्देशनमा तयार गरेकी हुँ । आफ्नो कार्यव्यस्तताका बीच रहेर पनि मलाई यो शोधपत्र तयार गर्ने सन्दर्भमा आवश्यक निर्देशन र सल्लाह दिनुहुने श्रद्धेय गुरुप्रति म आभार व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा महत्त्वपूर्ण सल्लाह, सुझाव दिनुहुने आदरणीय गुरु प्रा. दयाराम श्रेष्ठप्रति आभारी छु । त्यसैगरी प्रस्तुत शीर्षकमा अध्ययन गर्नका लागि स्वीकृति प्रदान गर्नुहुने विभागीय प्रमुख प्रा.घनश्याम उपाध्याय तथा नेपाली केन्द्रीय विभागप्रति म हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । शोधपत्र तयारीका क्रममा सामग्रीसङ्कलनका निम्ति सहयोग गर्ने त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय पुस्तकालय, कीर्तिपुरप्रति पनि आभार प्रकट गर्दछु । शोधपत्र तयारीका निम्ति आवश्यक सामग्री तथा रायसुझाव दिनुहुने शोधनायक श्री मनु ब्राजाकीमा हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु ।

मेरो अध्ययनलाई यो क्षणसम्म ल्याई सदैव, प्रेरणा, सहयोग र सद्भाव प्रदान गर्नुहुने मेरा आदरणीय पिता धनराज राई, माता कविमाया राई तथा परिवारप्रति म सदा ऋणी छु । त्यसैगरी आर्थिक तथा व्यवहारिक पक्षसँग सामना गरी मेरो अध्ययन तथा शोधलेखन कार्यमा हौसला प्रदान गर्नुहुने मेरो श्रीमान् नरेश राई तथा परिवारप्रति म आभार व्यक्त गर्दछु ।

यस शोधपत्र तयारीका निम्ति सहयोग गर्नुहुने मित्रहरु नवीना राई, मुकुन्द काफ्ले, डेगराज सापकोटा, रमा शर्मा, किरण राई, जितेन्द्र बस्नेत सम्पूर्णलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु, । साथै प्रस्तुत शोधपत्रलाई टङ्कण गरी सहयोग गर्नुहुने राम राईप्रति पनि हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा, यो शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सविनय अनुरोधसहित नेपाली केन्द्रीय विभाग त्रि.वि. कीर्तिपुरसमक्ष पेस गर्दछु ।

मिति : २०६३/ /

कल्पना राई
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष
समूह २०६०/२०६२
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर

विषयसूची

क्र. सं.		पृष्ठ
	परिच्छेद-एक	
	शोधपरिचय	**१-५**
१.१	शोधशीर्षक	१
१.२	शोधप्रयोजन	१
१.३	विषयपरिचय	१
१.४	समस्याकथन	१
१.५	शोधको उद्देश्य	२
१.६	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.७	शोधपत्रको औचित्य	४
१.८	अध्ययनको सीमाङ्कन	४
१.९	शोधविधि तथा सामग्रीसङ्कलन	५
१.१०	शोधपत्रको रूपरेखा	५
	परिच्छेद-दुई	
	मनु ब्राजाकीको साहित्यिक व्यक्तित्व र रचनाधर्मिताको परिचय	**६-१६**
२.१	जीवनीको आलोकमा व्यक्तित्वको पृष्ठभूमि	६
२.२	सिर्जनागत प्रेरणा	७
२.३	आजीविका	८
२.४	सम्मान तथा पुरस्कार	८
२.५	मनु ब्राजाकीको साहित्यिक व्यक्तित्वका विविध पक्षहरू	८
२.५.१	कथाकार	८
२.५.२	कवि	१०
२.५.३	गजलकार	१०
२.५.४	गीतकार	११
२.५.५	उपन्यासकार	१२
२.५.६	समालोचक	१२
२.५.७	निबन्धकार-प्रबन्धकार	१३
२.५.८	अनुवादक	१४
२.५.९	संस्मरणकार	१५
२.५.१०	पत्रकार	१५
२.५.११	भूमिका लेखक	१६
५.२.१२	चित्रकार	१६

परिच्छेद तीन

मनु ब्राजाकीको साहित्यिक यात्रा तथा कथागत प्रवृत्ति **१७-३०**

३.१	मनु ब्राजाकीको साहित्यिक यात्राको काल विभाजन	१७
३.२	मनु ब्राजाकीका कथागत प्रवृत्तिहरू	२२
३.२.१	बहुलवादी कथाकार	२३
३.२.१.१	समाजवादी कथाकार	२३
३.२.१.२	नारीवादी कथाकार	२३
३.२.१.३	बालअधिकारवादी कथाकार	२४
३.२.१.४	उत्तरउपनिवेशवादी कथाकार	२४
३.२.१.५	संस्कृतिवादी कथाकार	२४
३.२.२	सामाजिक यथार्थवादी कथाकार	२५
३.२.३	आलोचनात्मक यथार्थवादी कथाकार	२५
३.२.४	व्यङ्ग्यात्मक कथाकार	२६
३.२.५	आञ्चलिक कथाकार	२७
३.२.६	नवचेतनावादी कथाकार	२८
३.२.७	यौनमनोविश्लेषणशील कथाकार	२८
३.२.८	बिम्बात्मक भाषाको प्रयोगद्वारा कलात्मक प्रस्तुति गर्ने कथाकार	२९

परिच्छेद -चार

तिम्री स्वास्नी र म सङ्ग्रहका कथाहरूको विश्लेषण **३१-८५**

समूह -एक (**नाटकीय कथा**)

तिम्री स्वास्नी र म कथासङ्ग्रहभित्रका नाटकीय कथाहरूको विश्लेषण

४.१	कथावस्तुका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत नाटकीय कथाहरूको विश्लेषण	३२
४.१.१	मान्यो च्याङ्बा मान्यो असिनामा पान्यो	३२
४.१.२	२०४० सालको प्रेमालाप	३३
४.२	कथानकका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत नाटकीय कथाहरूको विश्लेषण	३३
४.२.१	मान्यो च्याङ्बा मान्यो असिनामा पान्यो	३३
४.२.२	२०४० सालको प्रेमालाप	३३
४.३	पात्रविधानका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत नाटकीय कथाहरूको विश्लेषण	३४
४.३.१	मान्यो च्याङ्बा मान्यो, असिनामा पान्यो	३४
४.३.२	२०४० सालको प्रेमालाप	३५
४.४	परिवेशका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत नाटकीय कथाहरूको विश्लेषण	३५
४.४.१	मान्यो च्याङ्बा मान्यो, असिनामा पान्यो	३५
४.४.२	२०४० सालको प्रेमालाप	३६

४.५	द्वन्द्वका दृष्टिले, तिम्री स्वास्नी र म सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत नाटकीय कथाहरूको विश्लेषण	३६
४.५.१	मान्यो च्याङ्बा मान्यो, असिनामा पान्यो	३६
४.५.२	२०४० सालको प्रेमालाप	३६
४.६	कथावस्तुको अवस्थाका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत नाटकीय कथाहरूको विश्लेषण	३६
४.६.१	मान्यो च्याङ्बा मान्यो असिनामा पान्यो	३६
४.६.२	२०४० सालको प्रेमालाप	३७
४.७	उद्देश्यका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत नाटकीय कथाहरूको विश्लेषण	३७
४.७.१	मान्यो च्याङ्बा मान्यो, असिनामा पान्यो	३७
४.७.२	२०४० सालको प्रेमालाप	३८
४.८	भाषाशैलीका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत नाटकीय कथाहरूको विश्लेषण	३८
४.८.१	मान्यो च्याङ्बा मान्यो, असिनामा पान्यो	३८
४.८.२	२०४० सालको प्रेमालाप	३८
४.९	दृष्टिबिन्दुका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत नाटकीय कथाहरूको विश्लेषण	३८
४.९.१	मान्यो च्याङ्बा मान्यो, असिनमा पान्यो	३८
४.९.२	२०४० सालको प्रेमालाप	३८

समूह दुई (निबन्धात्मक कथा)

तिम्री स्वास्नी र म कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत निबन्धात्मक कथाहरूको विश्लेषण

४.१	कथावस्तुका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत निबन्धात्मक कथाहरूको विश्लेषण	३९
४.१.१	उज्ज्वल भविष्यको सडकवारि सडकपारि	३९
४.१.२	सङ्गीतको नीलाम्बर र सत्ताको पुच्छ्रेतारा	४०
४.१.३	तपाइँको नाम के हो ? सोध्न सकिन्छ भने !	४०
४.२	कथानकका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत निबन्धात्मक कथाहरूको विश्लेषण	४१
४.२.१	उज्ज्वल भविष्यको सडकवारि सडकपारि	४१
४.२.२	सङ्गीतको नीलाम्बर र सत्ताको पुच्छ्रेतारा	४१
४.२.३	तपाइँको नाम के हो ? सोध्न सकिन्छ भने !	४१
४.३	पात्रविधानका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत निबन्धात्मक कथाहरूको विश्लेषण	४२
४.३.१	उज्ज्वल भविष्यको सडकवारि सडकपारि	४२
४.३.२	सङ्गीत नीलाम्बर र सत्ताको पुच्छ्रेतारा	४३
४.३.३	तपाइँको नाम के हो ? सोध्न सकिन्छ भने !	४४

४.४	परिवेशका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म सङ्ग्रहमा सङगृहीत निबन्धात्मक कथाहरूको विश्लेषण	४४
४.४.१	उज्ज्वल भविष्यको सडकवारि सडकपारि	४४
४.४.२	सङ्गीतको नीलाम्बर र सत्ताको पुच्छ्रेतारा	४४
४.४.३	तपाईको नाम के हो ? सोध्न सकिन्छ भने !	४५
४.५	द्वन्द्वका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत निबन्धात्मक कथाहरूको विश्लेषण	४५
४.५.१	उज्ज्वल भविष्यको सडकवारि सडकपारि	४५
४.५.२	सङ्गीतको नीलाम्बर र सत्ताको पुच्छ्रेतारा	४५
४.५.३	तपाईको नाम के हो ? सोध्न सकिन्छ भने !	४५
४.६	कथावस्तुको अवस्थाका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत निबन्धात्मक कथाहरूको विश्लेषण	४६
४.६.१	उज्ज्वल भविष्यको सडकवारि-सडकपारि	४६
४.६.२	सङ्गीतको निलाम्बर र सत्ताको पुच्छ्रेतारा	४६
४.६.३	तपाइँको नाम के हो ? सोध्न मिल्छ भने !	४७
४.७	उद्देश्यका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत निबन्धात्मक कथाहरूको विश्लेषण	४७
४.७.१	उज्ज्वल भविष्यको सडकवारि-सडकपारि	४७
४.६.२	सङ्गीतको नीलाम्बर र सत्ताको पुच्छ्रेतारा	४८
४.७.३	तपाईको नाम के हो ? सोध्न सकिन्छ भने !	४८
४.८	भाषाशैलीका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत निबन्धात्मक	४८
४.८.१	उज्ज्वल भविषयको सडकवारि-सडकपारि	४८
४.८.२	सङ्गीतको नीलाम्बर र सत्ताको पुच्छ्रेतारा	४८
४.८.३	तपाईको नाम के हो ? सोध्न सकिन्छ भने !	४८
४.९	दृष्टिविन्दुका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत निबन्धात्मक कथाहरूको विश्लेषण	४९
४.९.१	उज्ज्वल भविष्यको सडकवारि-सडकपारि	४९
४.९.२	सङ्गीतको निलाम्बर र सत्ताको पुच्छ्रेतारा	४९
४.९.३	तपाइँको नाम के हो सोध्न सकिन्छ भने !	४९

समूह तीन (आख्यान कथा)

तिम्री स्वास्नी र म कथासङ्ग्रहभित्रका आख्यान कथाहरूको विश्लेषण

४.१	कथावस्तुका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म कथासङ्ग्रहमा सङ्गृहीत आख्यान	५०
४.१.१	मेरो छोरो घूस खाँदैन	५०
४.१.२	तिम्री स्वास्नी र म	५१
४.१.३	आखिर सजीवको कर्तव्य के हो त ?	५१
४.१.४	देशभक्त	५२

४.१.५	वेश्याको सपना र सुँगुरहरू	५२
४.१.६	चौथो दाबेदार	५३
४.१.७	एउटा हातले बज्ने ताली	५३
४.१.८	भैगो दिनु पर्दैन	५३
४.१.९	शुभलाभ	५४
४.१.१०	अक्षरज्ञान	५४
४.२	कथानकका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत आख्यान कथाहरूको विश्लेषण	५५
४.२.१	मेरो छोरो घूस खाँदैन	५५
४.२.२	तिम्री स्वास्नी र म	५५
४.२.३	आखिर सजीवको कर्तव्य के हो त ?	५६
४.२.४	देशभक्त	५६
४.२.५	वेश्याको सपना र सुँगुरहरू	५६
४.२.६	चौथो दाबेदार	५६
४.२.७	एउटा हातले बज्ने ताली	५७
४.२.८	भैगो दिनु पर्दैन	५७
४.२.९.	शुभलाभ	५७
४.२.१०	अक्षरज्ञान	५८
४.३.	पात्रविधानका दृष्टिले 'तिम्रो स्वास्नी र म' सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत आख्यान कथाहरूको	५८
४.३.१.	मेरो छोरो घूस खाँदैन	५८
४.३.२	तिम्री स्वास्नी र म	५९
४.३.३	आखिर सजीवको कर्तव्य के हो त ?	६०
४.३.४	देशभक्त	६१
४.३.५	वेश्याको सपना र सुँगुरहरू	६२
४.३.६	चौथो दाबेदार	६३
४.३.७	एउटा हातले बज्ने ताली	६४
४.३.८	भैगो दिनु पर्दैन	६४
४.३.९	शुभलाभ	६५
४.३.१०	अक्षरज्ञान	६६
४.४	परिवेशका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत आख्यान कथाहरूको विश्लेषण	६७
४.४.१	मेरो छोरो घूस खाँदैन	६७
४.४.२	तिम्री स्वास्नी र म	६७
४.४.३	अखिर सजीवको कर्तव्य के हो त ?	६७
४.४.४	देशभक्त	६७
४.४.५	वेश्याको सपना र सुँगुरहरू	६७
४.४.६	चौथो दाबेदार	६८

४.४.७	एउटा हातले बज्ने ताली	६८
४.४.८	भैगो दिनु पर्दैन	६८
४.४.९	शुभलाभ	६८
४.४.१०	अक्षरज्ञान	६८
४.५	द्वन्द्वका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत आख्यान कथाहरूको विश्लेषण	६९
४.५.१	मेरो छोरो घूस खाँदैन	६९
४.५.२	तिम्री स्वास्नी र म	६९
४.५.३	आखिर सजीवको कर्तव्य के हो त ?	६९
४.५.४	देशभक्त	६९
४.५.५	बेश्याको सपना र सुँगुरहरू	७०
४.५.६.	चौथो दाबेदार	७०
४.५.७	एउटा हातले बज्ने ताली	७०
४.५.८	भैगो दिनु पर्दैन	७०
४.५.९	शुभलाभ	७१
४.५.१०	अक्षरज्ञान	७१
४.६	कथावस्तुको अवस्थाका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत आख्यान कथाहरूको विश्लेषण	७१
४.६.१	मेरो छोरो घूस खाँदैन	७१
४.६.२	तिम्री स्वास्नी र म	७२
४.६.३	आखिर सजीवको कर्तव्य के हो त ?	७३
४.६.४	देशभक्त	७४
४.६.५	वेश्याको सपना र सुँगुरहरू	७४
४.६.६	चौथो दाबेदार	७५
४.६.७	एउटा हातले बज्ने ताली	७६
४.६.८	भैगो दिनु पर्दैन	७७
४.६.९	शुभलाभ	७८
४.६.१०	अक्षरज्ञान	७८
४.७	उद्देश्यका दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत आख्यान कथाहरूको विश्लेषण	७९
४.७.१	मेरो छोरो घूस खाँदैन	७९
४.७.२	तिम्री स्वास्नी र म	८०
४.७.३	आखिर सजीवको कर्तव्य के हो त ?	८०
४.७.४	देशभक्त	८०
४.७.५	वेश्याको सपना र सुँगुरहरू	८०
४.७.६	चौथो दाबेदार	८०
४.६.७	एउटा हातले बज्ने ताली	८०
४.७.८	भैगो दिनु पर्दैन	८१

४.७.९	शुभलाभ	८१
४.७.१०	अक्षरज्ञान	८१
४.८	भाषाशैलीको दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत आख्यान कथाहरूको विश्लेषण	८१
४.८.१	मेरो छोरो घूस खाँदैन	८१
४.८.२	तिम्री स्वास्नी र म	८१
४.८.३	आखिर सजीवको कर्तव्य के हो त ?	८२
४.८.४	देशभक्त	८२
४.८.५	वेश्याको सपना र सुँगुरहरू	८२
४.८.६	चौथो दाबेदार	८२
४.८.७	एउटा हातले बज्ने ताली	८३
४.८.८	भैगो दिनु पर्दैन	८३
४.८.९	शुभलाभ	८३
४.८.१०	अक्षरज्ञान	८३
४.९	दृष्टिविन्दुको दृष्टिले तिम्री स्वास्नी र म सङ्ग्रहमा सङ्गृहीत आख्यान कथाहरूको विश्लेषण	८४
४.९.१	मेरो छोरो घूस खाँदैन	८४
४.९.२	तिम्री स्वास्नी र म	८४
४.९.३	आखिर सजीवको कर्तव्य के हो त ?	८४
४.९.४	देशभक्त	८४
४.९.५	वेश्याको सपना र सुँगुरहरू	८४
४.९.६	चौथो दाबेदार	८४
४.९.७	एउटा हातले बज्ने ताली	८५
४.९.८	भैगो दिनु पर्दैन	८५
४.९.९	शुभलाभ	८५
४.९.१०	अक्षरज्ञान	८५

परिच्छेद-पाँच

उपसंहार तथा निष्कर्ष	**८६-९१**
सन्दर्भसामग्रीसूची	९२-९४

सङ्क्षेपीकरण शब्दसूची

अनु.	-	अनुकूल
अनु.	-	अनुवादक
अप्र.	-	अप्रकाशित
आई.ए.	-	इन्टरमिडियट अफ आर्टस्
उ.प्रा.	-	उप-प्राध्यापक
एस्.एल.सी.	-	स्कुल लिभिङ सर्टिफिकेट
गति.	-	गतिशील
गा.वि.स.	-	गाउँ विकास समिति
गौ.	-	गौण
छै.सं.	-	छैटौँ संस्करण
तृ.सं.	-	तृतीय संस्करण
त्रि.वि.	-	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
ने.प.	-	नेपथ्य
ने.रा.प्र.प्र.	-	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पु.	-	पुरुष
प्र.	-	प्रतिकूल
प्र.	-	प्रमुख
प्रा.	-	प्राध्यापक
प्रा.डा.	-	प्राध्यापक डाक्टर
पृ.	-	पृष्ठ
मा.वि.	-	माध्यमिक विद्यालय
वडा नं.	-	वडा नम्बर
वर्ग.	-	वर्गीय
वि.सं.	-	विक्रम संवत्
सम्पा.	-	सम्पादक
स.	-	सहायक
सा.प्र.	-	साझा प्रकाशन